

УДК 37.013.42/.091.2 : 378.147
DOI: 10.24144/2524-0609.2022.50.191-194

Михнюк Сергій Вікторович

аспірант

кафедра управління та освітніх технологій

Національний університет біоресурсів і природокористування України

м.Київ, Україна

serhiimykhnuk@nubip.edu.ua

http://orcid.org/0000-0001-5694-2396

ЗМІСТ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН

Анотація. Метою статті є аналіз змісту професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії у процесі вивчення фахових дисциплін. З метою статті пов'язаний добір методів дослідження: аналізу – для вивчення наукових джерел з досліджуваної проблеми, порівняння – для пояснення наукових позицій науковців, інтерпретації – для коментування наукових джерел. У статті розглянуто зміст професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у процесі вивчення фахових дисциплін. З'ясовано сутність поняття «зміст навчання» та «зміст освіти» у вітчизняних та зарубіжних наукових школах. Встановлено, що основними проблемами проектування змісту професійної підготовки майбутніх соціальних працівників є недостатня узгодженість змісту професійної підготовки з практикою соціальної роботи; складність урахування в змісті професійної підготовки специфіки діяльності різних соціальних інститутів; відсутність у змісті професійної підготовки майбутніх соціальних працівників неформального компонента; недостатнє врахування в змісті підготовки позитивного зарубіжного досвіду та просте його копіювання; низький рівень орієнтації змісту підготовки на сучасні інтерактивні форми й методи навчальної діяльності. Здійснено контент-аналіз робочих програм навчальних дисциплін, що входять до переліку фахових. У ході контент-аналізу використано критерії, що уможливили поділ всіх навчальних дисциплін на три групи: безпосередньо стосується формування готовності студентів до педагогічної взаємодії; частково стосується; не стосується. Такими критеріями було обрано: критерій спільного тезаурусу; цільовий критерій; функціональний критерій. Сформульовано висновок, про низький рівень цільової спрямованості змісту професійної підготовки соціальних працівників на формування готовності студентів до педагогічної взаємодії, що у свою чергу підвищує рівень необхідності у пошуку нових технологічних шляхів формування означеної готовності у процесі вивчення фахових дисциплін.

Ключові слова: професійна підготовка, соціальний працівник, педагогічна взаємодія, фахові дисципліни.

Вступ. Професійна підготовка фахівців соціальної сфери в Україні має досить нетривалу, які на історичні виміри часу, історію – останніх три десятиліття. До цього моменту професія соціального педагога/соціального працівника фактично не існувала, оскільки вся сфера соціальної допомоги була покладена на державні органи соціального забезпечення. Спеціально підготовлених працівників для таких органів у закладах вищої освіти не готували; натомість у 1991 році, після введення професії соціального робітника і соціального педагога до українського «Класифікатора професій», з'явилася необхідність затвердження в переліку напрямів підготовки МОН України окремої спеціальності «Соціальний педагог». Сфера професійної діяльності соціальних педагогів не простягалася далі поза межі системи освіти – загальної і спеціальної. Поява напряму підготовки «Соціальна робота» наприкінці ХХ століття відділила цей напрям від підготовки соціального педагога у ЗВО та надала можливості присвоювати кваліфікацію соціального працівника випускникам середніх спеціальних навчальних закладів (як практичних соціальних працівників, що здійснюють соціальну опіку отримувачів соціальних послуг удома, невідкладну соціальну допомогу, обслуговування перестарілих, одиноких громадян вдома та в спеціалізованих закладах і установах).

Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників в Україні ґрунтується на значних методологічних і теоретичних напрацюваннях, втілених у діяльності відомих наукових шкіл: проф. А. Капської в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова у м. Києві, проф. І. Миговича в Ужгородському національному університеті,

проф. С. Харченка в Луганському національному педагогічному університеті, проф. Л. Міщик у Запорізькому національному університеті. Здобутки вітчизняних учених, у поєднанні із закономірним входженням української соціальної науки до загальноєвропейського наукового й професійного простору, уможливили більшу чи меншу стандартизацію змісту професійної підготовки фахівців соціальної сфери на рівні вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для глибинного аналізу змісту професійної освіти майбутніх соціальних працівників важливо з'ясувати сутність поняття «зміст навчання» та «зміст освіти». Як свідчать дослідження Б. Гершунського, зміст навчання – це логічно побудована й упорядкована інформація про навчальний матеріал, що передбачається для вивчення учнями/студентами. Цей матеріал повинен бути певним чином відображений в документах навчального закладу [2, с.23].

У дослідженні В. Поліщук представлено основні компоненти змісту професійної підготовки майбутніх соціальних працівників; дослідниця вважає, що зазначений зміст повинен відображати аналіз та надавати об'єктивну оцінку сучасного соціального розвитку українського суспільства, пропонувати альтернативні та інноваційні варіанти розвитку сфери соціального захисту [5, с.7].

О. Андрусь виділяє в змісті професійної підготовки фахівців соціально-економічний, організаційно-змістовий та компетентнісний аспекти [1, с.283-294].

Г. Рідкодубська вважає основними вимогами до змісту професійної підготовки майбутніх соціальних працівників «забезпечення єдності освітніх та професійних змістових блоків; створення позитивного

емоційно-сприятливого освітнього середовища; застосування різноманітних форм і методів активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів; координація змісту професійної підготовки відповідно індивідуально-типологічних особливостей студента, рівня його особистісного розвитку; залучення студентів до самостійної науково-пошукової діяльності» [7, с.76].

С.Харченко, аналізуючи сутність змісту професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, визначив основні принципи його проектування: науковість та гуманістичність; відповідність цілям навчання; міжпредметність; відповідність змісту реальним навчальним можливостям майбутніх соціальних працівників; зв'язок змісту підготовки з теорією соціальної роботи та практикою професійної діяльності соціальних працівників; єдність компонентів змісту підготовки; відкритість та незавершеність [24, с. 51-58].

Науковці С. Кубіцький та С. Михнюк виокремлюють позитивний вітчизняний [3, с.18-22; 4, с.111-118] та закордонний досвід у змісті професійної підготовки майбутніх соціальних працівників в європейських країнах – Німеччині, Франції, Польщі, Британії; скандинавських країнах – Швеції, Нідерландах, Фінляндії [8, с.272-279].

У зв'язку з цим **метою статті** є аналіз змісту професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії у процесі вивчення фахових дисциплін. З метою статті пов'язаний добір **методів дослідження**: аналізу – для вивчення наукових джерел з досліджуваної проблеми, порівняння – для пояснення наукових позицій науковців, інтерпретації – для коментування наукових джерел.

Виклад основного матеріалу. Зазначимо, що серед основних проблем проектування змісту професійної підготовки майбутніх соціальних працівників можна назвати:

- недостатню узгодженість змісту професійної підготовки з практикою соціальної роботи, що постійно змінюється відповідно до соціальних проблем, які виникають у різних груп отримувачів соціальних послуг;
- складність урахування в змісті професійної підготовки специфіки діяльності різних соціальних інститутів, що визначають соціальну політику держави;
- відсутність у змісті професійної підготовки майбутніх соціальних працівників неформального компонента як офіційно прийнятого й легалізованого в державних ЗВО;
- недостатнє врахування в змісті підготовки позитивного зарубіжного досвіду, з одного боку, та просте його копіювання – з іншого;
- низький рівень орієнтації змісту підготовки на сучасні інтерактивні форми й методи навчальної діяльності – кейс-стаді, інтерактивні методи, метод проєктів тощо.

Зміст професійної підготовки майбутніх соціальних працівників визначається освітніми програмами закладів вищої освіти, що узгоджуються зі стандартами вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота».

У процесі дослідження ми здійснили контент-аналіз робочих програм навчальних дисциплін, що входять до переліку фахових (на рівні ОС «Бакалавр та ОС «Магістр»). Цей аналіз дозволив співвіднести проблему нашого дослідження зі змістом фахових дисциплін, що вивчаються майбутніми соціальними працівниками. У ході контент-аналізу ми використали кілька критеріїв, що уможливили поділ всіх на-

вчальних дисциплін на три групи: безпосередньо стосується формування готовності студентів до педагогічної взаємодії; частково стосується; не стосується. Такими критеріями нами було обрано:

- критерій спільного тезаурусу, тобто наявність у змісті (назвах тем, анотації, змісті практичних завдань) понять «соціальна взаємодія», «педагогічна взаємодія», «комунікація», «спілкування», «інтеракція»;
- цільовий критерій, тобто спрямованість навчальної дисципліни на формування знань, вмінь і навичок, що сприяють формуванню готовності майбутнього соціального працівника до педагогічної взаємодії;
- функціональний критерій, тобто спрямованість змісту навчальної дисципліни формуванню певного компонента готовності майбутнього соціального працівника до педагогічної взаємодії.

Нами було проаналізовано робочі програми 45 навчальних дисциплін, що представляють цикл спеціальної (фахової) підготовки майбутніх соціальних працівників на ОС «Бакалавр» та ОС «Магістр».

Графічна інтерпретація результатів контент-аналізу робочих програм навчальних дисциплін (на прикладі університету НУБіП України) подана нами на рис. 1.

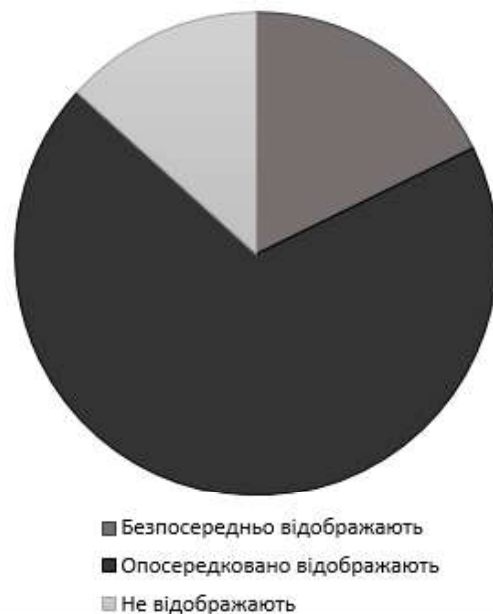

Рис. 1. Результати контент-аналізу робочих програм навчальних дисциплін (фахових)

Аналіз змісту спеціального (фахового) компонента професійної підготовки майбутніх соціальних працівників (на прикладі Національного університету біоресурсів і природокористування України) показав, що більшість навчальних дисциплін циклу спеціальної (фахової) підготовки майбутніх соціальних працівників безпосередньо чи опосередковано відображає проблему формування готовності названих фахівців до різних видів взаємодії – соціальної, психологічної, комунікативної, педагогічної, міжособистісної (86,6%).

Безпосередньо стосуються проблеми формування готовності до педагогічної взаємодії, судячи з аналізу змісту робочих програм навчальних дисциплін, усього вісім дисциплін, запропонованих студентам до вивчення як обов'язкові чи за вибором (17,7%). Такий низький показник свідчить про недостатню спрямованість змісту фахової підготовки майбутніх

фахівців соціальної сфери до педагогічної взаємодії, та про необхідність розробки й апробації спеціальної технології формування означеної готовності, з включенням не лише формальних, але й неформальних та інформальних складників змісту професійної підготовки студентів.

Переважає більшість навчальних дисциплін, що прямо чи опосередковано відображають спрямованість на формування готовності до педагогічної взаємодії, здійснюють це на рівні першого (критерій тезаурусу), та третього (функціональний) критеріїв співвідношення. Це свідчить про низький рівень цільової спрямованості змісту професійної підготовки майбутніх соціальних працівників на формування готовності студентів до педагогічної взаємодії і підвищує рівень необхідності у пошуку нових технологічних шляхів формування означеної готовності у процесі вивчення фахових дисциплін.

Висновки. Таким чином, у процесі аналізу змісту професійної підготовки майбутніх соціальних працівників під час вивчення ними фахових дисциплін було з'ясовано специфіку змісту названої підготовки. Для вивчення змісту фахових дисциплін нами виокремлено три критерії контент-аналізу – критерій тезаурусу, функціональний та цільовий критерії. Відповідно до цих критеріїв було визначено основні проблеми проєктування змісту професійної підготовки майбутніх соціальних працівників: недостатня узгодженість змісту професійної підготовки з практикою соціальної роботи; складність урахування в змісті професійної підготовки специфіки діяльності різних соціальних інститутів, що визначають соціальну політику держави; відсутність у змісті професійної підготовки соціальних працівників неформального компонента як офіційно прийнятого й легалізованого в державних ЗВО; недостатнє врахування в змісті підготовки позитивного зарубіжного досвіду, з одного боку, та просте його копіювання – з іншого; низький рівень орієнтації змісту підготовки на сучасні інтерактивні форми й методи навчальної діяльності – кейс-стаді, інтерактивні методи, метод проєктів тощо).

Проаналізовано робочі програми навчальних дисциплін (фахових), що включені до освітніх програм підготовки бакалаврів та магістрів соціальної роботи. За результатами аналізу цих документів здійснено поділ всіх фахових дисциплін на три групи: безпосередньо стосується формування готовності студентів до педагогічної взаємодії; частково стосується; не стосується. На підставі проведеного аналізу змісту спеціального (фахового) компонента професійної підготовки майбутніх соціальних працівників (на прикладі Національного університету біоресурсів і природокористування України) сформульовано низку висновків, а саме: 1) переважає більшість навчальних дисциплін циклу спеціальної (фахової) підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери безпосередньо чи опосередковано відображає проблему формування готовності названих фахівців до різних видів взаємодії – соціальної, психологічної, комунікативної, педагогічної, міжособистісної (86,6%); 2) безпосередньо стосуються проблеми формування готовності до педагогічної взаємодії, судячи з аналізу змісту навчальних та робочих програм дисциплін, усього вісім предметів, запропонованих студентам до вивчення як обов'язкові чи за вибором (17,7%). Такий низький показник свідчить про недостатню спрямованість змісту фахової підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до педагогічної взаємодії, та про необхідність розробки й апробації спеціальної технології формування означеної готовності, з включенням не лише формальних, але й неформальних та інформальних складників змісту професійної підготовки студентів; 3) переважає більшість навчальних дисциплін, що прямо чи опосередковано відображають спрямованість на формування готовності до педагогічної взаємодії, здійснюють це на рівні першого (критерій тезаурусу), та третього (функціональний) критеріїв співвідношення. Це свідчить про низький рівень цільової спрямованості змісту професійної підготовки соціальних працівників на формування готовності студентів до педагогічної взаємодії і підвищує рівень необхідності у пошуку нових технологічних шляхів формування означеної готовності у процесі вивчення фахових дисциплін.

Список використаної літератури

1. Андрусь О. І. Сучасні аспекти професійної підготовки студентів у технічних університетах. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2011. №4 (11), С.283–294.
2. Гершунский Б. С. Философия образования для XXI века (в поисках практико-ориентированных образовательных концепций) / РАН; Институт теории образования и педагогики. Москва: Совершенство, 1998. 608 с.
3. Кубицький С. О. Аналіз освітньо-професійних програм підготовки фахівців за спеціальністю 231 Соціальна робота. *Науковий журнал «ScienceRiese: Pedagogical Education»*. 2017. №6 (14). С.18–22.
4. Кубицький С. О. Система професійної підготовки студентів, які навчаються за спеціальністю «Соціальна робота». *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2017. Вип. 4. С.111–118.
5. Поліщук В. А. Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: зарубіжний досвід: посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2003. 222 с.
6. Рідкодубська Г. А. Зміст підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної мобільності в рамках вивчення дисципліни «Практикум з соціальної роботи». *Young Scientist*. 2018. № 5. С.75–78.
7. Харченко С. Я. Дидактические основы подготовки студентов к социально-педагогической деятельности: науч. пособ. Луганск: Альма-матер, 1999. 138 с.
8. Mykhniuk S. Theoretical and practical aspects of training future social workers in european countries. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: «Pedagogy. Social Work»*. 2021. № 1 (48). P.272–279.

References

1. Andrus, O.I. (2011). Suchasni aspekty profesiinoini pidhotovky studentiv u tekhnichnykh universytetakh [Modern aspects of professional training of students in technical universities]. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia*, (4), 283-294. [in Ukrainian].
2. Gershunskij, B.S. (1998). *Filosofiya obrazovaniya dlya XXI veka (v poiskah praktiko-orientirovannykh obrazovatelnykh koncepcij)* [Philosophy of education for the XXI century (in search of practice-oriented educational concepts)]. Sovershenstvo. [in Russian].
3. Kubitskiy, S.O. (2017). Analiz osvithno-profesiinykh program pidhotovky fakhivtsiv za spetsialnistiu 231 Sotsialna robota [Analysis of educational and professional training programs in the specialty 231 Social work. *ScienceRiese: Pedagogical Education*, 6 (14), 18–22. [in Ukrainian].
4. Kubitskiy, S.O. (2017). Systema profesiinoini pidhotovky studentiv, yaki navchaiutsia za spetsialnistiu «Sotsialna robota» [The system of professional training of students majoring in Social Work]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriya «Pedagogichni nauky»*, 4, 111–118. [in Ukrainian].

5. Polishchuk, V.A. (2003). *Profesiina pidhotovka fakhivtsiv sotsialnoi sfery: Zarubizhnyi dosvid* [Professional training of specialists in the social sphere: foreign experience]. Navchalna knyha – Bohdan. [in Ukrainian].
6. Ridkodubska, H.A. (2018). Zmist pidhotovky maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv do profesiinoi mobilnosti v ramkakh vyvchennia dystsypliny «Praktykum z sotsialnoi roboty» [The content of training of future social workers for professional mobility in the study of the course Practicum on social work]. *Young Scientist*, (5), 75–78. [in Ukrainian].
7. Harchenko, S.Ya. (1999). *Didakticheskie osnovy podgotovki studentov k socialno-pedagogicheskoy deyatelnosti* [Didactic bases of preparation of students for social and pedagogical activity: scientific. Allowance]. Alma-mater. [in Russian].
8. Mykhniuk, S. (2021). Theoretical and practical aspects of training future social workers in european countries. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: «Pedagogy. Social Work»*, 1 (48), 272–279.

Стаття надійшла до редакції 30.03.2022 р.
Стаття прийнята до друку 04.04.2022 р.

Mykhniuk Serhii
PhD Student

Department of Management and Educational Technology
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

CONTENT OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE SOCIAL WORKERS FOR PEDAGOGICAL INTERACTION IN THE PROCESS OF STUDYING PROFESSIONAL COURSES

Abstract. The aim of the article is to analyze the content of professional training of future social workers for pedagogical interaction in the process of studying professional courses. Research methods applied: analysis to study scientific sources on the research problem, comparison to explain the scientific positions of scientists, interpretation – to comment on scientific sources. The article considers the content of professional training of future social workers in the process of studying professional courses. The essence of the concept of «content of study» and «content of education» in domestic and foreign scientific schools is clarified. It is established that the main problems of designing the content of vocational training of future social workers are the lack of consistency of the content of vocational training with the practice of social work; the difficulty of taking into account in the content of professional training the specifics of the activities of various social institutions; lack of informal component in the content of professional training of future social workers; insufficient consideration in the content of preparation of positive foreign experience and its simple copying; low level of orientation of the content of training on modern interactive forms and methods of educational activity. The content analysis of working programs of academic courses included in the list of professional courses is carried out. In the course of content analysis, the criteria were used that allowed the division of all courses into three groups: directly related to the formation of students' readiness for pedagogical interaction; partially applicable; does not apply. The following criteria were chosen: the criterion of a common thesaurus; target criterion; functional criterion. The conclusion is made about the low level of target orientation of the content of professional training of social workers on the formation of students' readiness for pedagogical interaction, which in turn increases the need to find new technological ways of forming readiness in the study of professional courses.

Key words: professional training, social worker, pedagogical interaction, professional courses.